

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1054415/2

בבית הדין הרבני האזורי חיפה

לפני כבוד הדיינים:

הרב אברהם מאיר שלוש – ראב"ד, הרב שמואל אברהם חזן, הרב רפאל זאב גלב

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד איילת כהן)

נגד

הנתבע: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אברהם פרץ)

הנדון: כתובה - כתובה בסכום מוגזם, האם אפשר לחייב סכום שאינו מוגזם

פסק דין

עניינו של פסק הדין שלפנינו בבקשת המבקשת, כי בית הדין יחייב את בעלה לשלם את דמי כתובתה.

תיאור העובדות:

הצדדים נישאו בתאריך כ"ט בסיון תשנ"ה (27.6.95), נישואין ראשונים לצדדים ולהם שלושה ילדים משותפים. יחסי הצדדים עלו על שרטון ולפיכך התגרשו כדת ביום ד' בטבת תשע"ז (2.1.17) אלא שהאישה מבקשת את כתובתה בסך חמשה מיליון חמש מאות חמישים וחמשה אלף שקלים, והסכימה להותיר את הסכום הסופי לשיקול דעת בית הדין.

לטענת המבקשת במהלך הנישואין סבלה מיחס מזלזל ומתנשא ומספר חודשים בטרם הגשת התביעה אמר לה המשיב כי הוא מבקש להתגרש וכי היא 'דוחה אותו' (סעיף 11 לכתב התביעה ושורה 17 – 18 לפרוטוקול מיום כ"ז בניסן תשע"ז (23.4.17)). לדבריה, לאחרונה חשפה שלמשיב, ספר במקצועו, קשר פסול עם אישה זרה העובדת תחתיו במספרה, שהתגרשה מבעלה לאחרונה (שורות 6-10 לפרוטוקול מיום ט"ו בטבת תשע"ו (27.12.15)). עוד ציינה כי בעבר חשפה קשר פסול נוסף עם עובדת רווקה אחרת, אך בסופו של דבר המשיב פיטר אותה מהעבודה (שורות 23-27 שם).

המבקשת ציינה כי בעבר גילתה את מכונית המשיב ליד המספרה כשהייתה חשוכה. לאחר שהמתינה במקום כשעה וחצי יצא המשיב מבלי לנעול את המספרה ולאחר מספר דקות יצאה הנטענת ונעלה אחריה. לשאלת המבקשת את הנטענת מה עשתה במספרה השיבה כי 'שכחה את הסיגריות' אך לא ידעה להסביר מדוע לא הדליקה את האור (שורות 16-21 שם).

המשיב הכחיש את המיוחס לו ובקש לשקם את הנישואין (שורות 39 ואילך). במהלך הדיון התברר כי המשיב מתעתד לנסוע לברלין יחד עם הנטענת ביום י"ז בטבת תשע"ו (29.12.15) המשיב טען תחילה 'מי אמר שאני נוסע איתה' (שורה 61 שם) אך לא ידע להסביר איך ומדוע הכרטיסים הוזמנו במשותף (שורות 63-66 שם). בעצת בית הדין הסכים המשיב כי המבקשת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תצטרף עמו לנסיעה והמבקשת הצהירה כי תדאג לחופשה מעבודתה (שורות 103 – 105 שם). בית הדין גם בקש שהמשיב יעדכן אודות פיטורי הנטענת מהעבודה.

אולם ביום י"ח בטבת תשע"ו (30.12.15) התקבלה הודעת המבקשת כי למרות שדאגה לחופשה מעבודתה, המשיב התעלם ממנה ולא עדכן אותה כלל בפרטי הנסיעה. עם זאת התברר לה שאף המשיב עצמו לא נסע לחופשה.

מנגד המשיב בתגובתו טען כי ניסיונו לצרף את המבקשת לנסיעה סמוך לטיסה לא עלה יפה ומשכך אף הוא ביטל את הנסיעה. עם זאת לא ידע להסביר מדוע לא שיתף את המבקשת בברורים אודות הנסיעה ומדוע לא עדכן אותה בביטול הטיסה למרות שידע כי נטלה חופשה מעבודתה.

בדיון מיום כ"ז בניסן תשע"ז (23.4.17) טענה המבקשת כי בסופו של דבר המבקש אכן נסע עם הנטענת מאוחר יותר. עוד ציינה כי גם בעבר נסע עמה וחזר בערב שבת כ"ח בניסן תשע"ה (17.4.15) ולמרות שהתכווננה לשובו הביתה ליום הולדתו, העדיף המשיב לשהות עם הנטענת (שורות 46-50 לפרוטוקול שם). המבקשת גם טענה כי כחמש שנים שהמשיב נמנע מחיי אישות ולדבריו החברים והמשחקים חשובים לו יותר (שורות 27-28 שם).

המשיב חזר והכחיש את המיוחס לו ולדבריו ביטל את הטיסה מכיוון שלא מצא כרטיס למבקשת. אך כאמור לא ידע להסביר מדוע לא יזם טיסה משותפת במועד אחר כמו גם מדוע לא עדכן אתה בביטול הטיסה (שורות 103-109 שם).

המשיב הסכים כי למעלה משלוש שנים אין חיי אישות ביניהם (שורה 43 לפרוטוקול מיום ט"ו טבת תשע"ו (27.12.15) וטען כי מניעת חיי אישות היו מחמת המבקשת אך לא ידע להסביר לדבריו מדוע המבקשת היתה ממשיכה לטבול (שורות 112-119 שם). ומשכך נדרש בית הדין להחלטה שלפנינו.

דיון והכרעה:

והנה, הגם שהמשיב בקש תחילה לבחון את שיקום הנישואין אך בית הדין התרשם שבקשתו לא היתה כנה, שהרי עוד בטרם הופיעו לדיון כבר תכנן לנסוע לברלין יחד עם הנטענת ואף כרטיסי הטיסה כורטסו יחד.

ואף גם זאת, בעצת בית הדין המשיב הסכים לצרף את המבקשת לטיסה אך בפועל לא עשה זאת לא באותו מועד ולא במועד מאוחר יותר. המשיב גם לא הכחיש כי לא טרח כלל לעדכן את המבקשת בפרטי הטיסה או בביטולה, למרות שהמבקשת נערכה לטיסה, ובוודאי שהתנהלות זאת אינה עולה בקנה אחד עם בקשת שלום בית.

גם החלטת בית הדין כי המשיב יבחן את פיטורי הנטענת ויעדכן את בית הדין לא זכתה לתגובה כאשר במקביל המשיב המשיך בקשר עמה. טענת בא כוח המשיב כי אין בנסיעה המשותפת הוכחה לקשר פסול בין הצדדים (סעיף 15 לסיכומי המשיב) אינה עולה יפה עם תגובת הנתבע שניסה להסתיר קשר זה כשטען 'מי אמר שאני נוסע איתה' (שורה 61 לפרוטוקול הדיון מיום ט"ו בטבת תשע"ו (27.12.15)).

תגובת המשיב כי נסיעתו היתה לצורך השתלמות נדחית במדוכ'ה, שהרי אם כדבריו מדוע הסתיר זאת מעיקרא, ומדוע בסופו של דבר ביטל את נסיעתו ולא חש להפסד ההשתלמות, ובפרט שעד כה לא הוצגה כל ראיה או תכניה של אותה השתלמות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זאת ועוד, היערכות המשיב לטיסה משותפת זאת כמו גם הטיסה המשותפת שיצאה לפועל סמוך לגט עשויה לחזק את הנטען כלפיו 'באירוע המספרה'. הגם שבא כוח המשיב נאחז בסב'ך לוחות הזמנים של אירועי 'יום המספרה' אך אין בכך לשלול את תיאור העובדות שעלו בדיון.

בא כוח המשיב טען כי מיומן העבודה של הנטענת עולה כי המבקשת הופיעה במספרה גם לאחר אירוע המספרה ולדבריו יש בכך ללמד שלא היה כל פסול בהתנהלות המשיב עם הנטענת שהרי ברור שאם חשדה של המבקשת נכון, לא היתה פונה לטיפול אצל הנטענת.

אמנם המבקשת עצמה הכחישה זאת וטענה כי מאז 'אירוע המספרה' לא טיפלה אצל הנטענת. משכך אפשר שתאריך הטיפול המצוין ביומן נקבע לפני 'אירוע המספרה' ובסופו של דבר המבקשת אכן לא הופיעה לטיפול אצל הנטענת ואין בתיעוד היומן כל ראייה כי אכן המבקשת הופיעה לטיפול.

חיוב הכתובה

והנה חיוב הכתובה שהבעל מתחייב בנישואין הינו כדי 'שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה'. כלומר, על מנת לחסום את האדם מגירושי אשתו ללא עילה תקנו רבותינו את חיוב הכתובה שהינו חלק בלתי נפרד מחיי הנישואין והגדילו לעשות באומרם שאסור לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה (רמב"ם אישות פרק י"א הלכה י"ז ע"ן שם).

בנדון דידן, הגם שהמשיב מכחיש את טענות המבקשת, בית הדין התרשם כי יש יותר מרגליים לדבר לכל טענותיה לרבות טענתה על מניעת חיי האישות, שהרי המשיב הסכים כי המבקשת המשיכה לטבול ויש ללמוד מכך כי אכן המניעה מחמתו. משכך פני הדברים נמצא כי טענות המבקשת עולות בקנה אחד עם המיוחס למשיב לרבות אותו קשר פסול שקיבל חיזוק מהנסיעה המשותפת לחוץ לארץ.

מנגד ולמרות כל זאת, המבקשת בקשה לשקם את הנישואים בכפוף לפיטורי הנטענת ואף נערכה לנסיעה משותפת עם המשיב אך לא די שהמשיב לא עדכן את בית הדין בפיטורי העובדת כפי שנדרש, אלא אף בחר להתעלם מהמבקשת ולא עדכן אותה כלל בנסיעה שלבסוף בוטלה.

ובנדון זה יפים דברי הרמ"א (אבן העזר סימן קנ"ד סעיף ג') שכאשר יש ספק מי אשם במריבה ואין ידוע מי הגורם, אין הבעל נאמן לומר שהיא המתחלת, שכל הנשים בחזקת כשרות, עיין שם. וקל וחומר בנדון דידן שרגליים לדבר לטענות המבקשת.

והנה אילו התהפכו היוצרות והבעל היה מבקש לגרש את אשתו והיה טוען עליה את אותם טענות הנטענות עליו, ודאי שהיה בכך עילת גירושין ויותר, שהרי טענות אלו מעשה כיעור הם כמבואר באבן העזר (סימן י"א סעיף א' ובבית שמואל סק"ו) וגדולה מזו כתב בכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף אות י"ג) שבעדי כיעור ראוי לכל ירא שמים ליועצו שיגרשנה ולדברי הכל הפסידה כתובה [...] עיין שם. (וכבר הארכנו כיוצא בזה בפסק דין בית הדין פתח תקוה 863355/1 מיום ט"ו בתמוז תשע"ב (5.7.12) קחנו משם).

ודון מינה לנדון דידן כאשר טענות אלו נטענות על המשיב, ואדרבה למרות זאת המבקשת בקשה לשקם את הנישואין ובית הדין התרשם שבקשתה כנה, אך המשיב העדיף להתעלם מהמבקשת, ועלמ'ת אין מספר, משכך המבקשת זכאית עקרונית לכתובתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כתובה מוגזמת

הן אמת כי סכום הכתובה הנזכר (חמש מיליון חמש מאות חמישים וחמשה אלף שקלים) גבוה מעל גבוה, ואפשר שנקבע רק לסימנא בעלמא, וכבר האריכו בזה בפסקי דין רבים אם יש בזה משום אסמכתא ובפרט בסכום שאי אפשר לשלמו ונכתב כן רק לתפארת המליצה או לכבוד הכלה אבל לא לגוביינא.

ותנן בפרק אף על פי (כתובות נד:) אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף, עיין שם. וכתבו התוספות (שם ד"ה אף על פי) עכשיו נהגו שכותב חתן לכלה מאה ליטריין אף על פי שאין לו שוה פרוטה [...] ואין זה קנין דברים [...] אבל מה שמשעבד גופו להתחייב לדבר זה משתעבד, עיין שם.

וכן מבואר בנדירים (סה:) מעשה באחד שנדר מאשתו הנאה והיתה כתובה ארבע מאות דינרים, ובא לפני רבי עקיבא וחייבו ליתן לה כתובהה. אמר לו רבי שמונה מאות דינריין הניח אבא, נטל אחי ארבע מאות ואני ארבע מאות, לא היה שתולל היא מאתים ואני מאתים? אמר לו רבי עקיבא אפילו אתה מוכר שער ראשך אתה נותן לה כתובהה. ופרשו התוספות (ד"ה אפילו) שצריך הוא ליתן לה כל אשר לו ואפילו אם יצטרך למכור שער ראשו למזונותיו.

וצריך לומר דאין בהתחייבות זאת משום אסמכתא וכמבואר בתוספות בבא מציעא (סו.) דאף שבאסמכתא אפילו מעכשיו לא קני אלא דוקא בבית דין חשוב, קנס שעושיין בשעת שידוכין מהני אפילו בלא בית דין חשוב כיון שנוהגין בו כל העולם מידי דהוי אסיטומתא [...] ועוד דבדין הוא להתחייב כל החוזר בו כיון שמבייש את חברו, עיין שם.

וכיוצא בזה מבואר בדברי הרמ"א (אבן העזר סימן נ' סעיף ו') שכתב, ויש אומרים דכל קנסות שעושים בשדוכין אין בהם משום אסמכתא וכן המנהג פשוט לגבות קנסות שעושיין בשדוכין. ומקורו טהור מדברי התוספות הנזכרים.

ומאידך מבואר בבבא מציעא (קד:) רבי יוסי אומר מקום שנהגו לעשות כתובה מלוה - גובה מלוה, לכפול - גובה מחצה, ופרש"י שנהגו לכפול מה שמכנסת לו בנדוניה לכבוד. וכיוצא בזה פרש"י בכתובות (סו.) ע"ש. ומבואר שנהגו לכפול את הנדוניה בכתובה ולפיכך האישה לא תגבה את כל הכתוב בה שלא נכתב אלא לכבוד.

ובפסקי דין רבניים (כרך ט"ו עמוד 219) בחלקות' ישיתו בין התחייבות סבירה שהחתן ידע והסכים לה דהתחייבות גמורה היא ואינה אסמכתא, לבין התחייבות גבוהה שאין ביכולתו של החתן לעמוד בה כלל, ומשכך לא נכתבה אלא לכבוד דומיא דהגיענו כפול, (פסחים ג:) במקום שנהגו לכפול ואכמ"ל.

וכן מבואר בבית מאיר הובא בפתחי תשובה (שם סק"ט) דכשם שהאומר אם אוכיר ולא אעביד אשלם במיטבא לא חשיב גזים, כך המתחייב מעט יותר מדמי הבושת בצמצום הוי בכלל במיטבא. ומינה דאם התחייב סך רב יותר ודאי הוי אסמכתא דומיא דאם אוכיר אשלם אלפא זוזי עכ"ד.

ולמעשה דבר זה נפתח בגדולים בפסק דין מיום א' בתמוז תשנ"א (13.6.91) בהרכב הרב שאר ישוב כהן הרב מרדכי א. אוריה והרב חיים שלמה שאנן פורסם בפסקי דין רבניים חלק ט"ו עמוד 211 ואילך) אודות כתובה שנכתבה בשנת תשמ"ד בה התחייב הבעל סך של מאתיים וארבעים מיליון שקלים, וכתבו שם דאף שהבעל נשבע שבועה חמורה על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת, ואף גם זאת שקבל בקניין על כל האמור בכתובה בכל זאת אין השבועה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והקניין חלים על התחייבות דמיונית זאת שאין ביכולת הבעל ורוב העולם לעמוד בה והדבר דומה לתנאי 'על מנת שתעלי לרקיע' שאין בו ממש.

ואף שכתוב בכתובה שחיובה 'דלא כאסמכתא' אכתי הוה אסמכתא כמבואר בשולחן ערוך (חושן משפט סימן ר"ז סעיף י"ח):

שטר שכתוב בו אם לא יפרע לזמן פלוני שיתחייב כך וכך ממון וכתוב בסוף השטר דלא כאסמכתא ודלא [...] אין זה מוציאו מידי אסמכתא ולא קנה.

וכתב הסמ"ע (סקנ"א) בשם הטור דהא חזינן דאסמכתא היא ומאי אהני דכתב דלא כאסמכתא, עיין שם. והכא נמי בכתובה זו מאחר ועינינו הרואות שיש כאן אסמכתא לא ניתן להתגבר על מכשול זה כשכותבים 'דלא כאסמכתא'. הן אמת שיש חולקים שאין בזה אסמכתא וכמבואר ברבנו ירוחם בשם גאון משום שהכותב בשטר דלא כאסמכתא גלי דעתיה דגמר ומקני, אך למעשה הכריע הרמ"א שנראה לדון בזה דין אסמכתא כיון שהמוציא מחברו עליו הראיה, עיין שם.

וסוף דבר הכריעו שם שאף קניין בבית דין חשוב לא מהני בהתחייבות מוגזמת כזאת, מאחר שאין בית דין חשוב שיסכים לחיוב זה ועל כרחך שהדבר נעשה רק לכבוד ויש לפקפק אף בשבועה שנשבע החתן כמבואר ביורה דעה (סימן רל"ב סעיף ה') שהנודר בדבר שאינו יכול לקיימו אינו נדר עכ"ל.

ויש להוסיף כי מרן הראש"ל זצ"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ה' אבן העזר סוף סימן י"ג) הביא דברי הרב עבודת השם (אבן העזר סימן י"ח דף קכ"ו ע"א) שהאריך למעניתו להסביר שאין לחוש למה שנוהגים להשביע החתן על ידי תקיעת כף ועל דעת המקום בלי שם וכינוי, כיון שלדעת רבנו תם והרא"ש (ריש נדרים) לא הויה שבועה כלל כשהושבע כן מפי אחרים עיין שם.

והניף ידו שנית (חלק ז' סימן ב') ככל האמור, ושכן הסכימו גם בשו"ת עדות ביעקב (סימן ל') וכן מבואר בחקרי לב (יורה דעה חלק ג' סימן פ"ז) שרבו הסוברים שמושבע מפי אחרים בלי שם וכינוי אין בו איסור לאו. וסיים שכן דעת הגר"ח פלאג"י בשו"ת חיים ושלום (סימן ו' דף י"ח והלאה) שהאריך בטעמים להקל בשבועה זו שהיא בתקיעת כף. ועוד יש להקל מטעם אחר שהתקיעת כף לא נעשית מיד החתן לכלה, אלא לחזן הכנסת, ומבואר בשו"ת מהרי"ו (סי' קל"ז) שלא החמירו בשבועה של תקיעת כף בכהאי גוונא עיין שם. (ועיין עוד מה שכתב בחלק י' סוף סימן א' וי"ל).

והגר"ש דיכובסקי בספרו לב שומע לשלמה (סימן א' אות ג') כתב, שיש להעריך את הכתובה בהתאם לדברי רבותינו שמי שיש לו מאתיים זוז אינו עני ולא יטול מהצדקה (פאה פרק ח' משנה ח') ופירש הר"ש שם 'שיערו חכמים שזהו שיעור הוצאתו במזונות ובמלבושיו לשנה'.

ולפיכך כתב שיש להעריך את סכום הכתובה בהתאם לפרנסה של עשרת אלפים שקלים בחודש שזה סכום נכבד ביותר, ולשנה הם מאה ועשרים אלף שקלים. וסיים שם כי סכום גבוה יותר נכנס לתחום של כתובה מוגזמת ויש להסתפק בכנות התחייבותו שנעשתה אולי לכבוד בלבד. וכך פסק למעשה בפסק דין מיום י"ט באלול תשס"ז (2.9.07) (תיק 1-24-1687).

אמנם הגר"ח שאנן זצ"ל בספרו עיונים במשפט (סימן כ"ד עמוד רכ"ו והלאה) השיג על דברי הגר"ש דיכובסקי, שהרי מזונות של שנה שלימה הם סך מינימום לכתובה אבל ממנו והלאה אלו דברים שאין להם שיעור, ויכול אדם להתחייב כל סכום שבשעת ההתחייבות צופה הוא שיהיה בידו באופן סביר, ורק סכום שמסתבר שכלל לא יהא בידו בכלל אסמכתא הוא וכדבריו שם,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהן הבעל והן האישה לא התכוונו לסכום זה ולא נכתב אלא לכבוד בלבד. ושנה ופיר'ש כן גם בפסק דין בבית הדין הגדול מיום כ"ד בסיון תשע"א (26.6.2011) תיק 842107/1).

אמור מעתה כי לדעת הגר"ח שאנן זצ"ל אף כתובה בסכום גבוה ומופרז עשויה לבוא לידי מימוש כל שאפשר שבמהלך החיים אדם יצבור סכום זה שתחייב בו. וכך נקטו למעשה בית הדין בצפת בדעת רוב (פסק דין מיום כ"ח בשבט תשע"ג 8.2.13 בהרכב הדיינים הרב אוריאל לביא הרב חיים בזק והרב יעזר אריאל שליט"א תיק 871774/1).

אולם בא רעהו וחקרו (משלי יח-יז) הוא הגאון הרב יקותיאל כהן שליט"א שהאריך לפקפק בדברי הגר"ח שאנן זצ"ל. ולדבריו האידנא רבים וטובים ושלמים נוהגים להפריז על המידה בדמי תוספת הכתובה, הרבה יותר ממה שנהגו לכפול את הנדוניה בזמן התלמוד, ויש לדון את תוספת הכתובה כמו תוספת הנדוניה בעבר.

ותמך יתדותיו בדברי הגאון הרב משה אוחננונה אב"ד פתח תקוה והרב אברהם עטיה אב"ד אשדוד שליט"א שהסכימו כי התחייבות כעין זו המצויה בעיקר אצל בני ספרד, אינה אלא לכבוד ואין בזה גמירות דעת אף בקניין, והעידו שם שבררו אף אצל אברכים תלמידי חכמים והסכימו כולם שמעולם לא התכוונו להתחייב בזה ואף הכלה יודעת שלא ניתן לחייבם יש מאין, ולא נכתב כן אלא לכבוד.

וכיוצא בזה מבואר בתשובת הרשב"א (חלק א' סימן אלף רמ"ח) שכתב:

ועל ענין התוספת שאמרת אם נגבה אם לאו זה תלוי במנהג המקומות. יש מקומות שאין כותבין אלא לכבוד בעלמא ויש שכותבין בדוקא וגובין כמלוה. וכן כל מה שאדם כותב בכתובה וכדתינוי פרק המקבל (בבא מציעא קד) רבי יוסי אומר מקום שנהגו לעשות כתובה מלוה גובה מלוה לכפול גובה מחצה.

והרשב"א פירש שיחתו שנית גם בחלק ב' (סימן ש"ל) עיין שם. וגדולה מזו מבואר בתשובת התשב"ץ (חלק ב' סימן רצ"ב) שאפילו אם כתבו בכתובה שהבעל הקנה לאשתו במתנה יש מקומות שאינה גובה זאת לעולם שלא נכתב כן אלא לכבוד בעלמא כמבואר בבבא מציעא (קד): עיין שם. ומבואר שאף שעשו קניין על כך אין לחייב את הבעל.

וכן נראה גם מדברי הטור (אבן העזר סימן ס"ו) שכתב:

כשבאת לגבות כתובתה מגבין לה מה שבכתובתה לפי מנהג המדינה ובכל הדברים האלו וכיוצא בהן מנהג המדינה עיקר ועל פיו דנין.

והפרישה (אות כד) כתב, הכי פירושו אף על גב שהנושא כותב לפי המנהג, מכל מקום אינה גובה כמו שכתב בכתובתה אלא לפי מנהג המדינה עיין שם. ולפי דרכנו למדנו דאף אם נהגו לכתוב בכתובה סכום רב אין האישה גובה אלא כמנהג המדינה, שלא כתבו כן אלא לכבוד.

וכתב להסתייע גם מדברי הגאון רבנו יעקב אבן צור בספרו משפט וצדקה ביעקב (חלק ב' סימנים כט – ל) שכתב:

אמנם כשעושים הכתובה מסך גדול כגון שכותבים ט"ו אלף או ח"י אלף וכדומה, מי פתי יסור הנה לאמר שעלה על דעת החתן שיפרע הסך הנזכר והוא מעולם לא ראהו אפילו בחלום, ואנן סהדי שלא נתכוון אלא לכבוד בעלמא ולהראות חיבת הכלה וקרוביה וכדומה. ולא עוד אלא שלפעמים מייעצים אותו העומדים שם לאמר, שים לה כבוד והרבה לה מוהר ומתן, וכשהוא ממאן קצת אומרים לו למה תמאן הרי זה לא יגבה (שם בלע"ז), הרי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהדיא אומרים לו דלאו לפרעון קיימי ולא נמכווני להכי, ועל פי הדברים האלה מתרצה להם ועושה רצונם, עיין שם.

וסוף דבר מסיק שם שאין ללמוד מדברי רבי עקיבא במשנה כי התחייבות הכתובה הינה אפילו אם יצטרך למכור שער ראשו למזונותיו, שיש לבחון כל התחייבות בהתאם לזמנה, ומאחר והאידינא העידו בגודלם הדיינים הנזכרים שאף אברכים היודעים דיני החיובים והשעבוד לא התכוונו מעולם להתחייב בזה, לפיכך ברור הדבר שלא כתבו כן אלא לכבוד, ובית הדין הוא שיקבע את גובה החיוב הראוי להתחייב בו ואת גובה הסכום שנכתב רק לכבוד.

ואין לומר דבלכתך בדרך הזאת שהכתובה נכתבה רק לכבוד שמא אין לחייב כלל את הבעל בכתובה, שהרי נמצא שלא התחייב דבר וכל התחייבותו בטלה. זה ודאי אינו, ועדיין מסור הדבר לשיקול דעת בית הדין וכן יש ללמוד מהגמרא בבבא מציעא (קד:): אודות המקבל קרקע באריסות והתנה עם בעל הבית שאם לא יעבוד ישלם אלף זוז שהם אסמכתא, ונחלקו הראשונים במקום שלא עבד האם צריך לשלם לפחות עבור מה שהזניח את השדה אינה מעובדת או שמא פטור לגמרי כיון דאסמכתא היא וכל ההתחייבות בטלה.

וכתב הרי"ף (סא: בדפי הרי"ף) זה לשונו:

ומסתברא לן דמיחייב ליתן שיעור מאי דאוביר בשווי, דלא קאמר רבא הויא אסמכתא ולא קני אלא בההוא שיעורא יתירא דהוה ליה גוזמא ולא קני, אבל שיעור מאי דאוביר בשווי יהיב ובכי הא מילתא לא אמרינן אסמכתא היא דהא תנן שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו [...] עיין שם.

ומבואר בדברי הרי"ף דאף שאין ההתחייבות חלה על חלק הגוזמא שבדבריו, אך ההתחייבות חלה על החלק ההגיוני שאינו בכלל הגוזמא.

אמנם הרא"ש (בבא מציעא פרק ט' סימן ז') כתב לפקפק שרק במקום שכתב 'אם אוביר ולא אעביד' אשלם במיטבא' אפשר לחייבו אבל באומר 'יהיבנא לך אלפא זוזי' לא כוון אלא להגזים ולא שיעבד עצמו לכלום, דאי אפשר לחלק דבריו ולומר על מאי דגזים לא שיעבד עצמו ועל השאר שיעבד אלא כל דבריו כמאן דליתנהו דמי ואין כאן שיעבוד של כלום עכת"ד. ונמצא שדעת הרא"ש שהתחייבות כולה בטלה אלא אם כן נוהגים לכתוב שישלם במיטב.

ומדברי הרמב"ם נראה כדעת הרי"ף שפסק (הלכות שכירות פרק ח' הלכה י"ג):

אם אמר אם אוביר ולא אעביד אתן לך מאה דינרין, הרי זה אסמכתא, ואינו חייב לשלם אלא נותן כפי מה שראויה לעשות בלבד.

ודקדק בשו"ת דברי מלכיאל (חלק ג' סימן קנ"ה) מדלא חילק דהני מילי רק במקום שנהגו לכתוב שמתחייב לשלם מה שראויה לעשות משמע שאף כשלא נהגו לכתוב חייב, והיינו משום שסובר כדעת הרי"ף שהתחייבות חלה לפחות על החלק שאין בו גוזמא.

וכן נראה מדברי מרן בשולחן ערוך (סימן שכ"ח סעיף ב') שפסק:

ואם התנה עמו אם אוביר ולא אעביד אשלם אלף זוז, הרי זו אסמכתא ואינו חייב לשלם אלא נותן כפי מה שראויה לעשות בלבד.

כלומר, דאף שהוא אסמכתא חייב לשלם לפחות כמיטב. וכתב הגר"א (סק"ג) דאף שהרא"ש הקשה על ראיית הרי"ף ע"ש אבל ראיית הרי"ף ברורה [...] עיין שם. וכן נראה שהסכים גם הרמ"א שם. (ראה ערוך השולחן שם ובסמ"ע סק"ג וע"ע פס"ד בתיק 1098277/1).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ודון מינה דאף בכתובה מוגזמת ומפורזת, לא בטלה ההתחייבות לגמרי ויש לבעל לשלם לפחות במיטבא על פי שיקול דעת בית הדין בין אם החיוב מדין כתובה ובין אם הוא מדין פיצוי גירושין בהתאם לנסיבות. וכן פסקו למעשה בבית הדין בצפת (תיק 863794/7) שיש לחייב בפיצוי גירושין כתחליף לכתובה מוגזמת. וכיוצא בזה נפסק בבית הדין בנתניה (תיק 291595/2).

ומנהג בתי הדין אשר שמענו ונדעם לחייב לפחות במיטבא (ראה שורת הדין כרך ח' עמוד רס"ח וכך פסקו בבית הדין הגדול תיק 1098277/1 ותיק 963690/1 ובבית הדין דידן תיק 588903/1) והגר"ד לבנון שליט"א כתב שאף אם מכלל ספק לא נפקא יש לחייב הבעל על דרך פשרה (שורת הדין כרך ח' עמוד רצ"ב וכך פסקו בית הדין בבאר שבע תיק 83475/4 וראה עוד תיק 887669/1 וי"ל) והרי זה כמבואר. (וע"ע מה שכתב מרן הראש"ל שליט"א במשנת יוסף הנד"מ חשון תשע"ח גיליון כ"ה עמוד ע"ז וי"ל).

סיכומם של דברים, לדעת הגר"ש דיכובסקי שליט"א אין לחייב כתובה מוגזמת ביותר מסך פרנסה של שנה שהוא לכל היותר מאה ועשרים אלף ₪ וזאת שלא כדעת הגר"ח שאנן זצ"ל שיש לחייב כתובה בכל סכום שבשעת ההתחייבות היה בידי הבעל להשיגו באופן סביר, ולדבריו, רק סכום שברור כי כלל לא יהיה ביד החתן הוא בכלל אסמכתא.

לעומתם נצבת בתווך דעת הגאון רבי יקותיאל הכהן שליט"א שמחד השיג על הגר"ח שאנן אך מאידך גם לא קבע מסמרות בדברי הגר"ש דיכובסקי ונראה דעתו שגובה החיוב שיקבע מסור לשיקול דעת בית הדין.

בנדון דידן נראה לבית הדין להכריע כדעה אמצעית, כהן שדעתו יפה (עבודה זרה כט:): ואמצעי שלם (יבמות מג. - וראה פירושו בשו"ת קרית חנה דוד ח"א ליקוטם סימן ט') ובפרט במקום בו המבקשת עצמה הותירה את ההכרעה לשיקול דעת בית הדין.

בהתאם לאמור ואחר ההתייעצות מחליט בית הדין לחייב את המשיב בסך של מאתיים וארבעים אלף ₪ בגין הכתובה ו/או כל תביעה אחרת.

וסמוך לחתימה התקבלה הצהרת המבקשת כי קבלה מחלקו של המשיב סך של עשרים אלף תשע מאות ואחד עשר שקלים במסגרת איזון הנכסים, ומאחר ואין המבקשת יכולה ליהנות משני עולמות ולקבל בנוסף את דמי כתובתה על פי הדין העברי, שהרי כבר אמרו רבותינו (ברכות ה:): אין כל אדם זוכה לשני שולחנות, לפיכך יש לנכות מגובה הכתובה שנקבע מה שכבר קיבלה המבקשת בחלקה.

לאור האמור מחליט בית הדין כדלקמן:

א. בית הדין מחייב את המשיב בסך של מאתיים וארבעים אלף ₪.

ב. מסכום זה יש לנכות מה שכבר התקבל במסגרת איזון הנכסים.

ג. בהעדר הסכמה יקבע בית הדין את אופן התשלום.

ניתן לפרסם לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום י"ד בטבת התשע"ח (01/01/2018).

הרב רפאל זאב גלב

הרב שמואל אברהם חזן

הרב אברהם מאיר שלוש – ראב"ד